

פרידה ממנשה קדישמן

דן מירון

מנשה אהובנו,

הנה אתה מוטל לפנינו, מוקף בבני משפחתך, בחברייך, במכרייך, במעריצייך. כל אחד מהם יודע, כי נפלה בחלקו זכות לבוא במגע עם אדם נפלא, אדם שמש, מקור אדיר שפוע חום אנושי, טוב לב, בענה, ענווה, שמחת חיים, רצון בלתימתכלה לתת, להעניק, לתמוך. כזה היית עד לרגעים האחרונים.

כשהייתי רואה אותך בשנתיים האחרונות – מוכה עד חרמה, כתוש בידי המחלה שלא הרפתה, ובכל זאת מקרין לכל עבר את אותו חיוך נדיב, מתחת לכאבים, מעבר לטרדות האינסופיות, מבעד לסורגי כלוביהגוף שבו נכלאת, מעל לטשטוש ולרפיון שגרמו הכאבים והתרופות והסמים משככי הכאב – הייתי נזכר בשורות של אלתרמן, שבהן מאיץ הדובר בבת הקרבה אל מיטת אביה החולה:

אבל גם בשיכבו נטול קול ומוד
ובקורבך אליו צעדי צעד,
עוד נרמה לו כי הוא תקרא לעוזר
ואת המבקשת סעד.

היא אלו שורות השיר היחידות, שבהן נזכרתי במציאתך, ואותן לא השמעתי באוזניי: כי אתה אהבת מאוד את שורות השיר, את המילים הסודרות בחכמה ובייפי, כשם שהאבת אנשים. רצית עוד ועוד מהן, מן המילים המכונפות, ופעמים רבות האצת בי שאומר כמה מהן (מפני שאני, כפי שאמרת, "עבדתי אצלך"). לעולם לא אשכח, איך אורז פניך למשמע כמה משוחות השיר ההן למשל, מתוך שירו של אורי צבי גרינברג על אודות החיילים שעל גדות נהר הסוזה בשטריה, באופנסביכה של הצבא האוסטרי הונגרי בימי מלחמת העולם הראשונה. החיילים ההם ("אחים חיילים", כינה אותם המשורר) נהרגו בעת שתקפו עמדה מוקפת סלילי תיל מחושמל, ונשארו תלויים על התיל, כשרגליהם מכוונות כלפי מעלה וראשם שמוט מטה:

וראיתי את אחיי הגדלים ברגליים למעלה
עד אשר יגיעו במותם לבעוט בשמים.

ביקשת שאחזור על השורות הללו פעם ועוד פעם, ובעודי עושה זאת, נטלת בדרך עיפרון והתחלת לגשש על פני הגייר בחיפוש אחרי רעיון פיסולי נהדר. זה הפך תוך זמן לא רב למתווה, שעל פיו נוצרו פסלים אחדים בגדלים שונים. החיילים המתים – בגרסה שלך, חיילי שלוש המחתרות של ימי המאבק שקדמו להקמת מדינת ישראל – שוכבים ורגליהם מזוקפות כלפי מעלה, אבל לא כדי לבעוט בשמים הריקים, האדרישים למותם, אלא כדי לתמוך בפיסת אדמה שופעת צמחייה. היא ארץ ישראל מולדתנו. הבנתי אז כי הכאב כאב המלחמות והאבדן ומות האנשים הצעירים, זורם אצלך בנהרות הסוב שהיו עורקיך, לא אל הבעיטה ואל המחאה, אלא אל הניתנה והתמיכה. והנה אתה שוכב לפנינו כעת ברגלים מתוחות לעבר בור הקבר, שאליו נישא אותך עוד מעט – לא, לא מתכוונות לבעוט, אלא לתמוך בעפר שעליו אנתנו חיים.

כאמן ענק היית שייך לארץ ישראל ולהיסטוריה המיסורת שלה. אבל לא היית אמן ילידי, כנעני, המתנתק ממה שקדם למגע עם הארץ. היית אמן יהודי, מעולם לא שכחת את מרחץ הרמים בעיריות, אוקראינה של מלחמת האזרחים בשלהי מלחמת העולם הראשונה, שממנו הגיחו ועלו הוריי החלוצים בדרכם לארץ ישראל, וממנו נגזר גם שמך – קדישמן, איש הקדיש, מי שמתר נטוי מעל גמזותיהם של המתים. את האיש הזה חתכת מאות פעמים בברזל חשוף ושחור: האב או האם הכורעים מעל גופת בנם. היית בכל ימי נפשך את החרות של הורייך, שגעשתה להורות של עצמך, כאב שהיה גם אם. בעת בין הקטבים של אימהות ילדות, בהתפלצות של כאב ואושר, והורים המקוננים על ארון המתים של בניהם, וכן בין הקטבים של הבן הענק, האיל שלא הציל ברגע האחרון, וציפור הטריף המרחפת מעל, בכוח הקשרים הללו של המתים והחיים, של החרות ושל הטבע, לא רצית ולא יכולת להמשיך את מסע הניצחון שלך כאמן שפעל מחוץ לתחומי ישראל, אף כי הגעת במהירות למדרגת אמן בינלאומי מובהק, ויכולת לפעול בהצלחה בכל אחד ממרכזי האמנות של זמננו.

מנשה קדישמן הצעיר על רקע הפסל 'Suspended', 1977,
 תל אביב, 1985
 Young Menashe Kadishman with his sculpture *Suspended*, 1977,
 Sculpture Park, Storm King Art Center, New York, 1985

עם זאת לא היית שייך רק למקום הזה, לעפר הזה שאליו אתה שב, אלא היית שייך להרבה מקומות ועולמות, ובייחוד לעולם הפיסט החושב, לאותו מקום, שבו המחשבה פוגשת את הרגש ללא התנגשות, אלא בשילוב זרועות. החום הרגשי האדיר, הבוקע מן הפסלים ומן הציורים שלך (מבלי שעשכב את הרישומים וההדפסים הנפלאים), הסתיר מעיני רבים את הצד האחר שבך, צד הפייטן ההוגה, העוסק בקונספט ובמפשט: זה הפייטן, ששאל את עצמו שאלות מטאפיזיות, כגון כיצד האפכים את הכבד לקל, את הטבעי למכני (כלומר ליצירה אנושית), את המכונה לטבע. את היער למתכת מוצהבת בצבע של טרקטורים, את הרבי-ממדי לדוממו, את החור לצורה, את הנפער לסגור, את ההיעדר ליש.

היו שטענו נגדך על ששקעת בציור ראשי כבשים למאות ואלפים. הם לא הבנו, שראשי הכבשים היו בשבילך לא רק המשך ישיר של ערדי הכבשים, שרעית בצעירותך, ושאותם הובלת אל לב התרבות האמנותית בביאולה המפורסמת היא, אלא בה בעת היו הם גם אותיות של כתב יד אישי, שבאמצעותו ניתן לך לספר את הסיפורים השונים, המתרחשים במה שכנית "עמק העצבות". מי שטוען כנגד ראשי הכבשים שלך – כמו גם כנגד אלפי גולגולות הברזל של המיצב של לכת – יכול היה לטעון באותה מידה כנגד משורר, המשתמש במאה שירים שונים באותן כ"ב אותיות האלף-בית.

קשה כל כך להיפרד ממך, ויש רצון לדבר עליך וכאילו גם אתך עוד ועוד, אולי יימצא הזמן גם לזה, לא אוסיף, אלא זאת: כמי שהיה חברך הקרוב במשך עשרות שנים, אין יודע טוב ממני, איזו זכות נפלה בחלקי, לא היה ולא יהיה עוד חבר כמוך. לא היה ולא יהיה אדם, שידע כמוך להפוך את חבריך לאנשים טובים ונדיבים יותר משהיו במחצית זולתך.

מנשה אחובי, נשיותיך עדין בוערת על מצחי ובלבי, אתה היית ותהיה בשבילי – כמו גם בשביל כל האנשים השמדים כאן מסביבך – הטוב והיקר שבאדם. המתקת את חיי כולנו, אפילו המלוחים שבנינו נששו, בזכותך, קצת יותר מתוקים. ימתקו לך רגבי עפרך. ♦

בית העלמין קריית שאול, תל אביב, 10.5.2015

מנשה קדישמן, ללא כותרת (גרסה לנקדת יצחק), 1998,
 ברזל, 30x40x15, צילם לא ידוע
 Menashe Kadishman, *Untitled (version for The Binding of Isaac)*, 1998, iron, 30x40x15, photographer unknown

מנשה קדישמן, שלכת (גרסה 2), 1996, ברזל, 60x40,
 צילם לא ידוע
 Menashe Kadishman, *Fallen Leaves (version)*, 1996,
 iron, 60x40, photographer unknown